

tussen Duin & Dijk

Natuur in Noord-Holland, Jaargang 10 2 ● 2011

Houtsnip, een feestmaal voor de havik

In sommige jaren treedt er in de winterperiode een influx op van houtsnippen. Uit onderzoek van plukplaatsen van de havik blijkt dat de houtsnip dan vaker op het menu staat. De havik profiteert dus onmiddellijk van het vergrootte voedselaanbod.

Houtsnippen zijn bosbewonende waadvogels met een onopvallende levenswijze. Ze leven van wormen en insecten die zij uit de grond of humuslaag halen. In de winter verschuilen ze zich overdag meestal in bossen en vliegen pas op het laatste moment op om als een schim te verdwijnen. 's Nachts wagen ze zich in opener landschap en zijn ze ook bijvoorbeeld in vochtige duinweiden aan te treffen.

In de zomer is de baltsvlucht een indrukwekkend schouwspel. Dan vliegen ze in grote kringen in de schemering laag over de bossen en brengen dan hun bijzondere baltsgeulden ten gehore.

In de winter 2009-2010 waren houtsnippen in het westen van het land extreem talrijk. Aangezien er weinig mensen zijn die houtsnippen buiten het broedseizoen tellen, heb ik eens in de prooijisten van de havik gekeken om te zien of deze winter echt zo extreem was. Het menu van de havik is namelijk een goede afspiegeling van de samenstelling van de populatie van overwinterende vogels.

Verspreiding in Noord-Holland

In het broedseizoen komt de houtsnip vooral voor in de bosrijke

delen van Noord-Holland. De binnenduinrand, het Gooi, Texel en de bossen in de Wieringermeer zijn de plekken waar de vogel in geringe aantallen broedt. Waarschijnlijk omvat de broedpopulatie tussen de 180 en 240 paar (Scharringa *et al*, 2010). Als wintergast is de houtsnip veel algemener in de provincie. Dan is deze soort, behalve in de bossen, ook aan te treffen in boom-singels, bosjes op boerenerven en ruigtes zoals riet.

De trek

Ringonderzoek aan nestjongen van de houtsnip heeft uitgewezen dat de populatie die in Groot-Brittannië broedt standvogel is. Vermoedelijk zijn een deel van onze broedvogels dat ook, maar een andere deel trekt naar het zuiden weg, zo blijkt uit twee terugmeldingen uit Frankrijk.

	december	januari	februari	maart
aantal prooien	84	405	394	648
aantal houtsnippen	9	50	31	18
percentage houtsnippen	11%	12%	8%	4%

● Tabel 1. Voorkomen van de houtsnip in het voedsel van de havik in de AW-duinen (1994-2010) per wintermaand.

	prooien	houtsnip	% houtsnip
1994	38	1	2,6
1995	79	2	2,5
1996	229	9	3,9
1997	141	12	8,5
1998	54	2	3,7
1999	54	8	14,8
2000	89	3	3,4
2001	92	12	13,0
2002	84	8	9,5
2003	57	4	7,0
2004	48	3	6,3
2005	54	7	13,0
2006	73	7	9,6
2007	44	2	4,5
2008	30	1	3,3
2009	81	12	14,8
2010	60	15	25,0

● Tabel 2. Aandeel van de houtsnip in het menu van de havik in de AW duinen (december t/m maart) van 1994-2010. (bij het jaartal behoren de maanden januari t/m maart en de december maand voorafgaande aan dit jaartal).

Deze twee terugmeldingen uit de Vendee in Frankrijk zijn van houtsnippen, die als jong zijn geringd (uit hetzelfde nest in de Amsterdamse Waterleiding (AW) duinen). In Frankrijk zijn ze een maand na elkaar op bijna dezelfde plek geschoten.

De houtsnippen die in de enorme bossen van Scandinavië, Finland en Rusland broeden zijn echte trekvogels. Deze vogels overwinteren in het westen van Europa waar de winters mild zijn. Hun belangrijkste overwinteringsgebieden zijn Engeland, Ierland, het westen van Frankrijk, Nederland en België. Vanaf half september arriveren in Nederland de eerste doortrekkers en wintergasten in kleine aantallen. De meeste vogels komen pas aan in de derde decade van oktober en in november. De aantallen verschillen heel sterk van jaar tot jaar. Over het voorkomen in de winter van de houtsnip zijn maar weinig kwantitatieve gegevens beschikbaar. In zachte winters zijn de schattingen voor Ameland en Texel 200 en 150-200 vogels (Bijlsma *et al.*, 2001). Tijdens vorst zien we echter

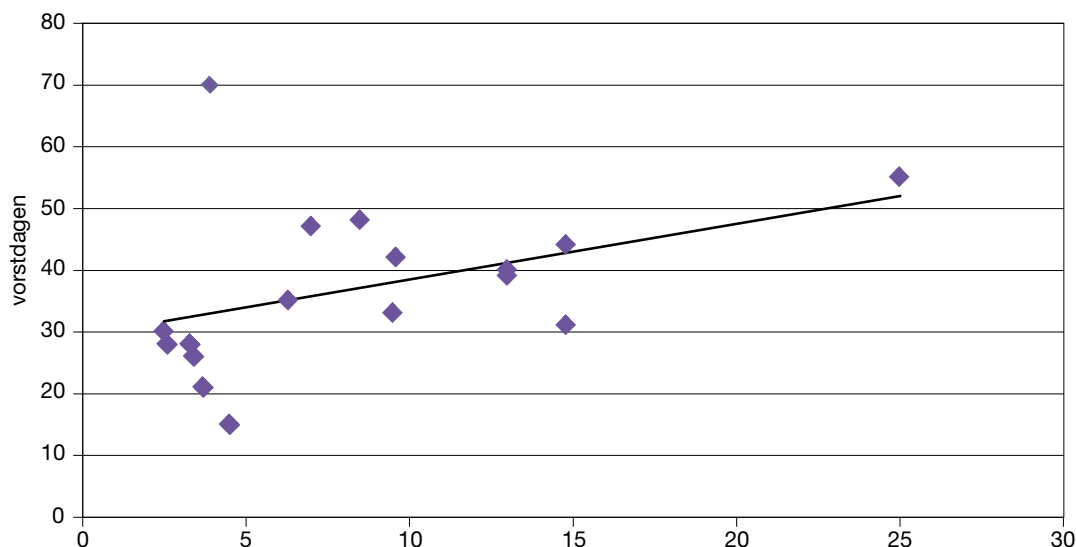
veel hogere aantallen, zoals op 21-23 december 1986 toen bij Nes op Ameland dichtheden werden geschat van 0,5 vogel per ha in het bos en 0,1-0,2 per ha voor het open duin. Ook Verkade (2009) maakt melding van een extreme influx in de binnenduintrand in 2009. Op 11 januari telde hij op een wandelroute van 700 meter maar liefst 73 houtsnippen. Op een ander traject op 2,5 km van zee telde hij 35 exemplaren, wat neer zou kunnen komen op 14,6 en 1,3 vogels per ha.

De houtsnip in het menu van de havik

In de AW-duinen zoeken wij regelmatig naar plukresten van de havik. Deze roofvogel heeft vaak vaste plukplaatsen in kleine bosjes waar hij broedt. Wij bedekken een gevonden prooi met naalden of blad om hertelling te voorkomen. In mijn prooijijsten van 1994 t/m 2010 komen 1.351 prooien voor uit december t/m maart. Tabel 1 en 2 laten het aandeel van houtsnippen in het menu van de havik zien. Bijlsma (1993) publiceerde prooijijsten van de havik in Drenthe.

Van 836 prooien uit december t/m maart was het aandeel houtsnip respectievelijk 2,7; 1,3; 0,6; en 1,1 procent. Dit lagere aandeel van de houtsnip zou er op kunnen duiden dat in het oosten van het land minder houtsnippen overwinteren dan de duinstreek. Dit is niet verwonderlijk, aangezien vlak bij zee het klimaat in de winter milder is dan in het oosten van het land. In duingebieden met heel weinig bos en besdragende struwelen, zoals de kalkarme duinen tussen Petten en Callantsoog, is het aandeel van de houtsnip nog aanzienlijk hoger: 41 houtsnippen op 136 plukresten (=30 %). Hier ontbreken vooral lijsterachtigen als potentiële prooien.

In het voorjaar en de zomer komt de houtsnip nauwelijks voor in het menu van de havik. Het percentage voor de AW duinen bedraagt dan minder dan 1% en betreft dan waarschijnlijk onze broedvogels of late doortrekkers. Ook andere studies uit het broedseizoen in Duitsland (Bezzel, 1997; Krüger, 1996) en Wales (Toyne, 1998) komt deze prooi niet boven de 1%. Over de

herfstmaanden bezitten we weinig gegevens, omdat vallend blad en naalden het zoeken naar plukresten dan bijna onmogelijk maken.

Verschillen tussen de jaren.

Niet elke winter is de houtsnip even talrijk. Dit houdt mogelijk verband met de weersomstandigheden die de bereikbaarheid van het voedsel bepalen. Bij vorst is de bodem te hard om met zijn lange snavel naar wormen te boren. In het bos zijn ze dan te vinden op plekken met een dikke laag blad of dennennaalden die voorkomen dat de vorst in de grond komt. Ook proberen ze dan vaak te overleven in gebieden waar kwelwater de bodem zacht houdt (slootjes en weiden aan de binnenduinrand) of oevers van kanalen in de duinen die gevuld zijn met relatief warm grondwater. Als er sneeuw ligt (zoals in de winter 2009-2010) zien we ze juist de kale bevroren plekken mijden en boren zij op plaatsen met sneeuw waaronder de grond zachter is. Het was verbazingwekkend hoeveel wormen de snippen wisten te vinden (drie tot vier per vijf minuten).

Conclusie

Aan de hand van het menu van de havik kunnen we concluderen dat in de winter van 2009-2010 de houtsnip talrijker was dan in andere jaren (zie ook figuur 1 en tabel 2). Deze winter kenmerkte zich door veel sneeuw die in het westen af en toe weg dooid. In het binnenland was dit minder het geval. Ook het hoge percentage van houtsnippen als prooi in 2008-2009 valt samen met een hoge influx in januari 2009 (Verkade, 2009). Zijn tellingen toonden aan dat zodra de vorst of sneeuwperiode over was, ook de aantallen houtsnippen weer sterk afnamen. De winter 1998-1999 (70 vorstdagen) was ook een koude winter met een vroege inval van vorst in begin december. Het resulteerde in december in een hoog percentage houtsnippen, dat kennelijk ook direct doortrok, want de rest van de winter werden heel weinig plukresten van de houtsnip aangetroffen.

In de winter leeft de havik vooral van houtduiven en diverse soorten lijsters, zoals merels, kramsvogels en koperwieken. De talrijkheid van deze soorten is sterk afhankelijk van de hoeveelheid bessen (vooral duindoorn) die nog resterend in de winter. In deze periode van het jaar, waarin schraalhans keukenmeester is, vormt het plotselinge verschijnen van houtsnippen dus een feestmaal voor de havik.

Fred Koning
Belkmerweg 37
1754 GC Burgerbrug

● Figuur 1. Het voorkomen van de houtsnip in het menu van de havik vertoont een verband met het aantal vorstdagen in de winter (dec/jan/feb) in De Bilt. Onder een vorstdag verstaat men een dag waarop de minimum temperatuur lager dan 0 C° is (gegevens KNMI).

Literatuur

- BEZZEL, E., R. RUST & W. KECHELE, 1997. Nahrungswahl südbayerischer Habicht *Accipiter gentilis* während der Brutzeit. Orn Anz. 36: 19-30.
- BIJLSMA, R.G., 1993. Ecologische Atlas van de Nederlandse Roofvogels. Schuyt & Co. Haarlem.
- BIJLSMA, R.G., F. HUSTINGS & C.J. CAMPHUYSEN, 2001. Algemene en schaarse vogels van Nederland. GMB/KNMV Uitgeverij Haarlem.
- DIJKSEN, A.J., 1996. Vogels op het Gouwe Boltje. Langeveld & Rooy. Den Burg.
- KRÜGER, O & U. STEFENER, 1996. Nahrungsökologie und Populationsdynamik des Habichts. Vogelwelt 117: 1-8.
- TOYNE, E.P., 1998. Breeding season diet of Goshawk *Accipiter gentilis* in Wales. Ibis 140: 569-579.
- SCHARRINGA, C.J.G., W. RUITENBEEK & P. ZOMERDIJK, 2010. Atlas van de Noord-Hollandse broedvogels 2005-2009. Samenwerkende Vogelwerkgroepen Noord-Holland en Landschap Noord-Holland.
- VERKADE, H. 2009. Influx van Houtsnippen langs de Hollandse kust in januari 2009. Limosa 82/1: 26-28.